

МАНСАБ СОХТАКОРЛИГИГА ҚАРШИ КУРАШНИНГ ЖИНОЯТ-ҲУҚУҚИЙ ВА КРИМИНОЛОГИК ЖИҲАТЛАРИ

Саримсоқов Зухриддин Бегалиевич

Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий
кенгаши ҳузуридаги судьялар олий мактаби тингловчиси
<https://doi.org/10.5281/zenodo.15638957>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 01-June 2025 yil

Ma'qullandi: 07-June 2025 yil

Nashr qilindi: 11-June 2025 yil

KEY WORDS

мансаб сохтакорлиги,
мансабдор шахс, расмий
ҳужжат, сохталик, коррупция,
криминология, жазо,
профилактика.

ABSTRACT

Ушбу мақолада мансаб сохтакорлиги жиноятининг жиноят-ҳуқуқий ва криминологик жиҳатлари ҳар томонлама таҳлил қилинган. Мазкур жиноятнинг ҳуқуқий тавсифи, суд амалиёти, ижтимоий хавфи, келиб чиқиш сабаблари ва уни бартараф этишнинг асосий йўналишлари илмий жиҳатдан асосланган. Шунингдек, профилактик чоралар ҳамда қонунчиликни такомиллаштиришга оид таклифлар ҳам баён этилган.

Бугунги кунда Ўзбекистонда давлат бошқарувини ислоҳ қилиш, шаффофлик ва ошкораликни таъминлаш, жамиятда қонун устуворлигини мустаҳкамлаш борасида кенг қўламли ислоҳотлар олиб борилмоқда. Шу билан бирга, мансабдор шахсларнинг хизмат ваколатларидан норасмий ёки ноқонуний фойдаланиши билан боғлиқ жиноятлар, жумладан мансаб сохтакорлиги ҳолатлари ҳамон мавжудлигича қолмоқда.

Мансаб сохтакорлиги давлат бошқарувининг самарадорлигига, фуқароларнинг давлат органларига бўлган ишончига жиддий таъсир кўрсатувчи хавfli жиноятлардан бири ҳисобланади. Ушбу мақолада мазкур жиноятнинг ҳуқуқий ва криминологик жиҳатлари, уни келтириб чиқарувчи омиллар ҳамда профилактик тадбирлар таҳлил этилади.

1. Мансаб сохтакорлигининг ҳуқуқий моҳияти

Мансаб сохтакорлиги Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 207-моддасида ўз ифодасини топган бўлиб, унинг асосий мазмуни мансабдор шахс томонидан расмий ҳужжатларга сохта маълумотлар киритиш, уларни ўзгартириш ёки қасдан бузиб кўрсатишдан иборатдир.

Асосий ҳуқуқий белгилари:

- Жиноят субъекти — фақат мансабдор шахс;
- Жиноят предмети — расмий ҳужжат;
- Жиноят ҳаракати — ҳужжатни сохталаштириш, яъни ёлғон маълумот киритиш, ҳақиқий маълумотни ўзгартириш;
- Мақсад — шахсий ёки бошқа манфаатларни кўзлаш;
- Оқибат — ҳуқуқий ёки ижтимоий хавfli ҳолатларни келтириб чиқариш.

Ўзбекистон Республикаси Олий суди пленуми қарорларида ҳам ушбу жиноятни квалификация қилиш, уни бошқа мансаб жиноятларидан фарқлашга оид тавсиялар

берилган.

2. Суд амалиёти ва мансаб сохтакорлиги

Суд амалиётидан маълумки, мансаб сохтакорлиги кўпинча бошқа жиноятлар – пора олиш, ваколатдан чиқиб кетиш, манфаатлар тўқнашуви билан биргаликда содир этилади. Бу ҳолат унинг хавфлилигини янада оширади.

Судлар томонидан кўриб чиқилган ишларнинг таҳлили шуни кўрсатмоқдаки:

- Энг кўп тарқалган ҳолат — молиявий ҳужжатларни сохталаштириш;
- Соғлиқни сақлаш, таълим ва солиқ органларида мансаб сохтакорлиги нисбатан кўп учрайди;
- Айбдор шахслар кўпинча судланганидан кейин ҳам айрим лавозимларда ишлагани кузатилган.

3. Ижтимоий хавф ва оқибатлар

Мансаб сохтакорлиги:

- Давлат органларига бўлган ишончни йўқотади;
- Қонун устуворлигига шубҳа уйғотади;
- Адолат тамойилларини бузади;
- Бошқа жиноятларга замин яратади (коррупция, фирибгарлик, порахўрлик).

Бундай жиноятларнинг ижтимоий хавфини баҳолашда унинг кенг миқёсли таъсирини эътиборга олиш зарур. Яъни у фақат бир шахс ёки муассаса эмас, балки бутун тизимга зарар етказиши мумкин.

4. Мансаб сохтакорлигининг криминологик таҳлили

Мазкур жиноятнинг келиб чиқиш сабабларини таҳлил қилар эканмиз, қуйидаги асосий омиллар намён бўлади:

- Ҳуқуқий маданиятнинг паст даражада экани;
- Назорат ва жавобгарлик тизимининг самарасизлиги;
- Кадрларни танлашда шаффофликнинг етишмаслиги;
- Коррупцион муҳитнинг мавжудлиги;
- Жазонинг муқаррарлиги таъминланмаганлиги.

Криминологик тадқиқотлар шундан далолат берадики, бу жиноятга кўпинча шахсий манфаатни давлат манфаатларидан устун қўювчи шахслар йўл қўяди. Бундай шахсларнинг ҳаракатларида аксар ҳолда ахлоқий ва ҳуқуқий тарбиянинг етишмаслиги кўзга ташланади.

5. Профилактика ва ислохотлар

Қонунчиликдаги таклифлар:

- Жиноят кодексининг 207-моддасида мансаб сохтакорлиги билан боғлиқ ҳолатларни аниқроқ дифференциация қилиш;
- Хизмат ваколатини суистеъмол қилганлик билан боғлиқ ҳолатларнинг санкцияларини кучайтириш.

Институционал чоралар:

- Электрон ҳужжат айланмаси орқали шаффофликни ошириш;
- Давлат хизматчиларининг малакасини ошириш ва ахлоқий таълимни йўлга қўйиш;
- Фуқаролик назорати механизмларини кучайтириш;

• Ахборот-коммуникация технологиялари асосида таҳлил ва мониторинг қилиш тизимларини жорий этиш.

Хулоса ва таклифлар

Мансаб сохтакорлиги давлат бошқарув тизимидаги энг хавfli жиноят турларидан бири ҳисобланади. Унга қарши курашда жиноят-ҳуқуқий ва криминологик ёндашувларни уйғун равишда қўллаш талаб этилади.

Асосий таклифлар:

1. Мансаб сохтакорлиги учун жазо турларини жамоатчилик манфаатларини ҳисобга олган ҳолда кучайтириш;
 2. Давлат хизматчилари фаолиятини очиқ ва ҳисобдор этиш;
 3. Мансабдор шахслар учун махсус ахлоқий кодекс қабул қилиш;
 4. Суд амалиётида мансаб сохтакорлиги ҳолатларини кенгроқ таҳлил этиш ва умумлаштириш;
- Фуқаролик жамияти институтларини фаол жалб этиш.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси. – Т.: «Адолат», 2023.
2. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодекси. – Т.: «Адолат», 2023.
3. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленуми қарорлари тўплами. – Т.: 2022.
4. Ибрагимов И.А. Жиноят ҳуқуқи. Хусусий қисм. Дарслик. – Т.: ЎЗМУ, 2021.
5. Ашуров Х., Ҳамидов А. Жиноят ҳуқуқи: назарий ва амалий масалалар. – Т.: «Юрист Наша», 2020.
6. Тожибоев Ш.Ҳ. Жиноят-ҳуқуқий ва криминологик тадқиқотлар методологияси. – Т.: ИИВ академияси, 2019.
7. Рахимов А.К. Коррупция ва мансаб жиноятларининг профилактикаси. – Т.: «Ҳуқуқ», 2022.
8. Умаров Н.И. Давлат хизматчиларининг ҳуқуқий маданиятини юксалтириш – коррупцияга қарши курашнинг кафолати. // «Юридик фанлар ахборотномаси». – 2023. №1.
9. Қаюмов Ф.М. Мансаб жиноятларининг ҳуқуқий-ижтимоий таҳлили. – Т.: «Фан ва технологиялар», 2020.
10. Transparency International. Corruption Perceptions Index 2023. – www.transparency.org
11. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). Handbook on Combating Corruption in Public Administration. – Vienna, 2021.
12. Ҳамидов А.Н. Криминология: назария ва амалиёт. – Т.: «Iqtisodiyot», 2018.
13. Интернет манбалар:
14. www.lex.uz – Ўзбекистон Республикасининг расмий қонун ҳужжатлари базаси.
15. www.supcourt.uz – Ўзбекистон Республикаси Олий суди сайти.
16. www.stat.uz – Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси расмий сайти.